

Izvještaj sa savjetovanja AHF-a* u Visbyju - Švedska

Savjetovanje je započelo 31.8.1976. uvečer primanjem u staroj gradskoj rezidenciji Visbyja. To je drvena zgrada iz 16.st.oslikana iznutra u svim prostorijama. Festaurirana je prije 3 godine, nakon što su na zidovima i stropu ispod žbuke pronađeni dijelovi stare slikane dekoracije. Zanimljiva je rasvjeta provedena kroz stare svijećnjake. Električna rasvjeta upotrebljava iritaciju svijeća kao osnovni element, služeći se uz to starim običajem da svijeće gore u prozorima. Tako je stvoren ugodan ambijent za svečane zgođe, ali diskretan i dopunjen svjetlom pravih svijeća koje se stavljaju na stolove.

Ujutro 1.9. održana je godišnja skupština AHF-a na kojoj su prihvaćeni izvještaji o radu i blagajnički izvještaj. Izabrani su novi članovi Upravnog odbora, predsjednici i tajnik. Za predsjednike i tajnika ponovno su izabrani dr Joseph Schepers, dipl.ing., Franz Pieper i dr Stefan Baumeier. U daljnjem radu zaključeno je da će se savjetovanje 1977. godine održati u Salzburgu i okolici, nakon čega je dr Kurt Conrad izložio prijedlog programa savjetovanja. U raspravi o savjetovanju, za koje je 1975. (vidi publicirani izvještaj iz Pecsburga, Bericht 26. str. 343), izložio sam naš prijedlog da savjetovanje u Zagrebu organiziraju Iruštvo arhitekata Hrvatske i Restauratorski zavod Hrvatske i da savjetovanje sadrži jedan dan predavanja u Zagrebu a nakon toga upoznavanje sa tri teme:

1. Zagreb - urbanistička cjelina i karakteristična stambena arhitektura u Gornjem i Donjem gradu
2. Seoska drvena arhitektura Posavine i Pokuplja,
3. Istraživanja i revitalizacija istarskih gradova u unutrašnjosti.

Ing. Davor Salopek naglasio je potrebu održavanja takvog savjetovanja u nas kako bi se potaknula istraživanja takve vrste i kako bi se evropska stručna javnost upoznala s dostignućima na našem području. Nakon diskusije i prijedloga da se savjetovanje 1978. g. održi u Lüneburgu, zaključeno je da će se ono održati u Zagrebu i da možemo započeti s pripremnim radovima. Istodobno sam zamoljen da za savjetovanje u Salzburgu iduće godine priprelim širu informaciju o programu savjetovanja u Zagrebu.

Nakon skupštine, u razgovoru s tajnikom drom Baumeierom dogovorio sam da će nam odmah poslati zapisnik skuptšine, kako bi DAH i FZH mogli stupiti u službene kontakte s upravom AHF-a. U razgovoru s drugim predsjednikom ing. Pieperom i tajnikom drom Baumeierom dogovoreno je da će se u pripremnim kontaktima u ovoj i idućoj godini utvrditi obveze u pogledu financiranja. Naime, savjetovanje u švedskoj iralo je ovu financijsku strukturu:

- troškove smještaja, prehrane, putovanja i ekskurzije snosili su članovi AHF-a sami,
- organizacioni troškovi u visini od oko 20 SKR po osobi podmireni su iz kotizacije koja je iznosila 20 DM po osobi,
- troškove publiciranja materijala snosit će PHF, ali bez prijevoda, s tim da bi bio poželjan mali udio zemlje u kojoj se savjetovanje održava.

Mi smo naveli kako nam je u interesu da se savjetovanje u Zagrebu simultano prevodi i da se stručni dio materijala publicira i na našem jeziku. Iz razgovora smo razabrali da bi za te troškove, kao i za troškove prijevoda na njemački, trebalo na vrijeme osigurati novčana sredstva.

U razgovoru s drom Svahnströmom, organizatorom savjetovanja u Visbyju, dobili smo podatke o financijskoj strukturi

ri ovogodišnjeg savjetovanja i informacije o mnogim organizacionim detaljima. Poslije skupštine održana su dva predavanja. Najprije je dr Gunnar Svahnström govorio o srednjovjekovnim kućama u Visbyju, a zatim gradski arhitekt Mäns Hagberg o staroj jezgri Visbyja, i to o projektu očuvanja stare jezgre unutar regije.

Poslije pođne razgledali smo najzanimljivije srednjovjekovne stambene zgrade u Visbyju. Kako je to bio hanzeatski grad, stanovanje je često vezano sa sprerištima za robu.

Najprije smo pregledali kuću u Strandgatanu 20. Prizemlje je adaptirano za omladinski klub. Više se romanički stupovi i dijelovi stare žbuke. Način prezentacije dosta je diskretan. Nastojalo se da se sačuvaju svi stari slojevi, i jedini je novi element kamin za grijanje prostorije.

Nakon toga posjetili smo staru apoteku u Visbyju, u Strandgatanu 21. U unutrašnjosti prizemlja uređena je izložbena prostorija gdje se upravo održavala izložba slika i grafika nekih švedskih autora. U podrumu je kotlovnica za centralno grijanje, ali je jedan dio podruma sačuvao stari izgled. Interesantne su kamene konzole na stupovima, na kojima počivaju drvene grede što nose čitavu drvenu pođnu konstrukciju. Takav način konstruiranja pojavljuje se i na katovima. Onaj dio podruma u kojeju je kotlovnica nije dokraja sačuvao elemente srednjovjekovnog oblikovanja.

Daljnja zgrada koju smo posjetili bila je Kapitalhaus. Na njoj su uređena samo pročelja, a unutrašnjost još nije. Pokazali su nam tlocrt rekonstruiranog prizemlja u nacrtu. Prizemlje se sastoji od dviju prostorija u koje se ulazi s prednje strane uskim hodnikom. Na katu se ponavlja ista situacija, s tim da je dio iznad hodnika rastvoren biforama prema ulici. Ovdje još ima dilema u vezi s načinom prezentacije budući da je kro-

22.

više u ranijoj fazi imalo jači nagib.

U unutrašnjosti je rekonstruiran jedino drveni grednik između prizemlja i prvoga kata, iako je u izvornom stanju u prizemlju dominirao križni svod.

Nakon Kapitelhause počledali smo Rusku crkvu. Interesantno je da je izgrađena na romaničkim ruševinama. One su danas prezentirane ispod razine poda crkve; jakom armirano betonskom konstrukcijom odjeljen je dio crkve koji se danas upotrebljava od onog dijela koji je prezentiran kao arheološki lokalitet.

Kuća u Kyktrappanu tipična je obrtnička srednjovjekovna kuća u kojoj se na prvi kat ide vanjskim drvenim stubištem. Građena je u ključ, u obliku slova L, i ima sve oznake tipične za srednjovjekovne razdoblje.

Zanimljiva je zgrada u kojoj se nalazi dio općinske uprave, pretežno za komunalnu izgradnju i urbanističko planiranje. Prostorije su uređene unutar triju zgrada i tretirane kao cjelina. Najvažnija je ona na kojoj je glavni ulaz. To je zgrada iz ranog 19. st. klasicističkog obilježja. Nedavno joj je obnovljeno pročelje i osuvremenjena unutrašnjost. Do nje je u ulici Klosterhausgatan mala romantička kuća s izvornim kamenim okvirima prozora i vrata; na njoj je obavljena djelomična rekonstrukcija dijelova koji su nedostajali. Unutrašnjost je sasvim suvremeno riješena, tako da se ne naziru elementi ranijeg oblikovanja, iako tlocrtna dimenzija poštuje starije prije adaptacije. U najvrednijim dijelovima zgrade, tj. onim romaničkim, uređen je klub za službenike u kojemu oni provode dnevni odmor.

Navečer smo u prostorijama Gradskog muzeja - Fornsaal - slušali predavanje arhitekta Andersa Salomonssona: "Seoske kuće Götlanda u novijem razdoblju" i arhitekta Jana Asona Utasa: "O Gotlanskim vodenicama i vjetrenjačama".

U četvrtak, 2.9. 1976. pošli smo na ekskurziju autobusom po Južnom Gotlandu. Najprije smo posjetili malo sesosko naselje Gnisvård, gdje smo u šumi nedaleko od naselja vidjeli prehistorijski grob od kamenja u obliku broda, dug oko 40 m, iz brončanog doba, a zatim ribarsko naselje na obali mora. U tom naselju sačuvane su sve značajke male izgradnje uz obalu mora. To su drvene kuće vrlo skromnog tlocrta, zbijene jedna do druge u dugim nizovima.

Nakon toga posjetili smo Fröjel u kojemu se nalazi crkva s prijelaza iz 12. u 13. st. s vrlo lijepim romaničkim portalom. U svetištu su sačuvane romaničke zidne slike, a između svetišta i ladje nalazi se slikano drveno raspelo iz 1270. godine, jedno od najljepših u Gotlandu. Crkva je u vrlo dobrom stanju. Izvedeni su konzervatorski radovi na zidnim slikama i na dijelovima pročelja, i to tako da intervencija nije uočljiva nego se dobiva dojam uređene i dobro održavane crkve. Nedaleko od crkve nalaze se ruševine srednjovjekovne kule, na kojima smo mogli vidjeti način konzerviranja. Kula se čuva kao ruše vina. Zidovi su samo fugirani, a gornji dijelovi zida obradjeni su jednako kao i pročelni.

Nakon Fröjela posjetili smo Petes u kojem se nalazi mali etnopark. To je kuća s gospodarskim zgradama iz početka 19. st., a kraj nje je prenesena i dobro održavana lijepo oblikovana vjetrenjača. U kući je sačuvan čitav inventar, tako da sama kuća s gospodarskim dvorištem može služiti za upoznavanje s načinom života ljudi na selu u 19. st.

U mjestu Battarvegården posjetili smo etnopark u formiranju. Imali smo sreću vidjeti "u živo" način na koji se stara kuća pokriva, ne slamom nego vrstom trske. Taj je način veoma interesantan. Na rogove napravljene od neotesanih tanjih stabala crnogorice, iz kojih vire ši-

ljci od odrezanih grana, stavlja se debeli sloj šaša. Isto je tako pokrivena i susjedna gospodarska zgrada u kojoj je bio mlin što su ga pokretali konji.

Nešto kasnije posjetili smo malo mjesto Oja u kojemu smo razgledali srednjovjekovnu crkvu s prijelaza iz 13. u 14. st. Interesantan je pokrov zvonika u kojemu kao i na lađji crkve prevladava drvena građja. Daske kojina je pokriven zvonik idu vodoravno oko krova zvonika, a one na krovu lađe i apside idu u srjeru nagiba krova. Zanimljiv je bočni portal koji se stepenasto uvlači u zidnu rasu, bogat je, a baza je crkve razigrana romaničkir slijepir lukovira.

Ulaz u crkveno dvorište karakterističan je i čini kombinaciju romaničkoq i gotičkoq oblikovanja. Nešto dalje vidjeli smo ruševine obrambene kule, koje su konzervirane kao i one u Fröjelu. Na ulazu u jedno seosko dvorište naišli smo na veliko kamenje, lijevo i desno od ulaza, koje je bilo dekorativno obrađjeno ranogotičkir likovnik jezikom u plitkom reljefu. Datira s kraja 13. i početka 14. st.

Nešto dalje u malom selu Kattlunds posjetili smo srednjovjekovnu seosku kuću. Ona je vezana prigrađnjama za nešto novije zdanje. Sam srednjovjekovni dio uređen je za prihvrat posjetilaca. Ima veoma zanimljiv romanički ulaz, a na mjestu gdje se u ključ spaja stara zgrada s novor prigrađnjom vidimo interesantne drvene žljebove. Zgrada je s početka 13. st. U unutrašnjosti su prezentirane razne zidne strukture u kojima se vidi slojevitost građje, stari način svodjenja, lukovi, prozori, prizemlja; sve u strukturi bočnih zdi zidova. Tanas svođa nema, a na najvidljivijem mjestu postavljena je ploča na kojoj je predočena idealna rekonstrukcija objekta, odnosno njegov izvorni izgled. Budući da su prozori veoma mali, prezentacija je dopunjena električnom rasvjetom usmjerenom na najinteresantnije dijelove zgrađe.

Pošto smo posjetili srednjovjekovne crkve u mjestu Grä-
tlingbo i Linde, obje iz 13. st., zaključili smo da po-
stoji zajednička značajka tih crkava. Glavni ulazi u cr-
kve nisu na zapadnom pročelju, već se u lađu ulazi u-
vijek s juga, a tu i tamo može se vidjeti i pobočni ulaz
na apsidalnom dijelu crkve. Na zapadnom pročelju obično
stoji jako dimenzionirani zvonik koji je pokriven šilja-
stir krovom. Krov lađe i svetišta obično nisu iste visi-
ne, a krov je svetišta često viši od krova lađe.

Nedaleko od župne crkve iz 13. st. u mjestu Linde pogle-
đali smo ruševine srednjovjekovne stambene kuće. Ona je
danas sačuvana tek u tlocrtu, a sačuvane su i podrumke
prostorije s izvornim svodjenjem. Presentacija, nije po-
sebno doradjena.

Nakon povratka u Visby navečer smo posjetili dra Gunara
Svahnströma i s njim razgovarali o njegovim iskustvima u
organiziranju takvog savjetovanja. On nam je dao mnogo
zanimljivih informacija, uz napomenu da se prvenstveno
mramo orijentirati na vlastiti rad, a pomoć AHF-a ili
neke druge organizacije bit će eventualno određeni fi-
nancijski udjeli.

U petak 3.9.1976. posjetili smo sjeverni Gotland. Najpri-
je smo u mjestu Vatlings pogledali srednjovjekovnu seos-
ku kuću. Na njoj smo vidjeli mnogo interesantnih deta-
lja. Kuća je građena u ključ. Ulaz je na zapadnom proč-
elju, i to u gospodarski dio zgrade, a iz njega vodi
usko stubište u zidu na prvi kat. Na južnom pročelju na-
lazi se vanjsko drveno stubište kojem se dolazi na prvi
kat u stambeni dio kuće. U unutrašnjosti je, lijevo od
ulaza, svodjena gospodarska prostorija. Cijela je zgra-
da veoma interesantna i po oblikovanju zidova i portala,
načinu pokrivanja i nagibu krova, i po svojoj osnovnoj
impoziciji u krajolik.

U mjestu Stora Sajdeby vidjeli smo srednjovjekovnu kuću

koja je u kasnijem razdoblju dobila neke oblikovne preinake na pročeljima. Pred kućom je postavljen pano, na kojemu se nalaze podaci o istraživanjima i grafička rekonstrukcija izvornog izgleda u kuće. U unutrašnjosti je za ovu zgođu reflektorima osvijetljen arheološki nalaz, budući da su se upravo izvodila arheološka istraživanja kojima se pokušala utvrditi određena stratigrafija ispod zgrade. Zgrada ima nešto drugačije značajke od onih što smo ih vidjeli u drugim srednjovjekovnim zgradama. Nije sačuvala izvorno svodjenje, tako da svodi ni danas nisu obnovljeni, već je obnovljen drveni grečnik sa središnjim drvenim stubištem za ulaz na prvi kat.

U mjestu Kötlunge posjetili smo veoma interesantnu srednjovjekovnu crkvu, iz 13. st. Njezino je svetište tipičan primjer Hallenkirche, a kasnije je pridodan dio između zvonika i svetišta. Izvorno sačuvani detalji okova na vratima, rezbarene vratnice, drvena kustodija u zidu svetišta i još mnogo dobro sačuvanih interesantnih srednjovjekovnih detalja, govore nam o bogatstvu kulturnog nasljeđa otoka Gotlanda.

U naselju Bringes vidjeli smo ruševine srednjovjekovne seoske kuće sa žitnicom isti tip kao u Kapitelhaus u Visbyju. Kuća je bez krova, tretirana kao ruševina.

Nešto dalje, u mjestu Norlanda Fornstuga, posjetili smo mali etnopark u kojemu su prezentirane stambene i gospodarske zgrade nešto većeg gospodarstva. Uz stambenu kuću, u kojoj je sačuvan tipološki srodan namještaj s mnoštvom uporabnih predmeta, sačuvane su i gospodarske zgrade pokrivenne slamom ili drvom, jedna mala sauna, spremnica za alat i niz manjih gospodarskih zgrada. Čitav taj etnopark ogradjen je drvenom ogradom i diskretno se pojavljuje u prostoru.

Pretkraj dana posjetili smo najveći etnopark na otoku Gotlandu, u mjestu Bunge. To je na krajnjem sjeveroistočnom dijelu otoka. Etnopark je osnovan na kraju prošlog

stoljeća, i otađa se postupno nadopunjuje novim objektima. Koncipiran je tako, da su u određenim zonama parka oblikovane seoske cjeline, stambena kuća s pripadnim gospodarskim zgradama. U čitavom etnoparku ima 4-5 takvih cjelina, koje su kasnije dopunjene vjetrenjačama, vođenicama i nizom takvih uporabnih zgrada koje se inače ne nalaze u sastavu domaćinstva, nego služe čitavom naselju, ili se nalaze negdje u polju ili šumi.

Istog dana u 18 sati otputovali smo trajektorom iz Visbyja u Oskarskaru, a odatle dalje prema našoj zemlji. Time je završeno 26. savjetovanje AHF-a u Švedskoj.

Na kraju još nekoliko riječi o dojmovima s toga puta. Otok Gotland na svoj je način izolirana kulturno-povijesna cjelina. Uzremo li u obzir da je od 16. st. pod upravom Švedske, vidimo da je sve ono srednjovjekovno što ovdje nalazimo dio izvorne kulture i kulture koja iz vremena dok je otok bio u sastavu Danske. Iako je otok relativno malih dimenzija, obiluje kulturno-povijesnim spomenicima, i na njeru se posvećuje izuzetna pažnja ne samo njihovom čuvanju nego i njihovom detaljnom proučavanju. U svakom objektu mogli smo naći male tiskane vodiče koji posjetioca upućuje na ono što je najvažnije na spomenicima, razglednice i sve što može pridonijeti popularizaciji takvih spomenika. Većinom se dobro održavaju, sačuvani su i ne zahtijevaju, bar neke zasađa, veće konzervatorske intervencije. Naročito iznenadjuje kultura stanovanja na selu. U mnogim seoskim kućama koje su još u uporabi vidjeli smo zaista visok standard stanovanja; vidjeli smo, i osobito u reprezentativnijim sobama na katu nekih od tih kuća, namještaj iz vremena drugačijeg oblikovanja i drugačijeg načina života. Te su cjeline do danas sačuvane, i posjetioци mogu razgledati te jedinstvene zbirke što govore o načinu života na Gotlandu u 18. i 19. st. Način stanovanja i oblikovanja stambenih

internacionalni načini oblikovanja, kao što je u 12,13. i 14. st. bilo romaničko i gotičko oblikovanje koje je dominiralo u Evropi. Upoznavanje s kulturno-povijesnim bogatstvima otoka Gotlanda i toga dijela švedske dopunjuje i proširuje našu predodžbu o tome kako je stambena kuća, gradska i seoska, bila oblikovanja u toj dalekoj zemlji prije gotovo osam stotina godina.

Na kraju treba reći da je organizacija savjetovanja bila na visini, da je bilo dovoljno vremena za razgledavanje svakog objekta, i da je ekskurzija bila dobro planirana tako da se u jednom danu mnogo toga vidjelo. Uporaba razglasa na terenu, obilazak Visbyja, u tri grupe od oko 25 ljudi, organizirani objedi na ekskurziji (uz naplatu) s jelom i pićem i zastavama zemalja sudionica, sve je to ostavilo ugodan dojam stanovite ležernosti, a ipak s veoma preciznim programom.

Ivo Maroević

* Udruženje za istraživanje stambene kuće (Arbeitskreis für Hausforschung)